

# Οδηγίες Διεξαγωγής Έρευνας στα Πρότυπα Πειραματικά Σχολεία

Τα Πρότυπα Πειραματικά Σχολεία (ΠΠΣ), λόγω της στενής τους συνεργασίας με την Πανεπιστημιακή κοινότητα, αποτελούν συχνά πεδία διεξαγωγής έρευνας φοιτητών και πανεπιστημιακών. Επίσης, σύμφωνα με την αποστολή τους ως Πειραματικά Σχολεία είναι ο σχεδιασμός και η υλοποίηση καινοτόμων παιδαγωγικών πρακτικών, που συνδέονται συχνά με Έρευνα Δράσης. Για την ευόδωση των ερευνητικών αυτών προσπαθειών, απαιτείται ένα καθοδηγητικό πλαίσιο δεοντολογίας, το οποίο να αντισταθμίζει τους ενδεχόμενους κινδύνους που γεννούν η συχνότητα διεξαγωγής τους, οι ειδικές απαιτήσεις που συνεπάγεται η εργασία με ανήλικους μαθητές και η ενδεχόμενη απειρία των ερευνητών (φοιτητών και εκπαιδευτικών).

Οι Οδηγίες που περιέχονται στο έγγραφο αυτό συνοψίζουν τις βασικές δεοντολογικές αρχές, οι οποίες περιγράφονται στη βιβλιογραφία σχετικά με τη μεθοδολογία έρευνας (ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ), καθώς και σε κώδικες δεοντολογίας ερευνητικών ιδρυμάτων (ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ). Στο Α' Μέρος περιγράφονται βασικές αρχές που πρέπει να διέπουν την επιστημονική έρευνα στα ΠΠΣ. Ακολουθεί, στο Β' Μέρος, η περιγραφή της διαδικασίας έγκρισης ερευνών από το ΠΠΣ. Αυτονόητο είναι ότι οι οδηγίες δεν είναι εξαντλητικές, αλλά ερμηνεύονται και συμπληρώνονται από τον κάθε ερευνητή σύμφωνα με τον προσωπικό του αξιακό κώδικα και τις ειδικές απαιτήσεις της εκάστοτε έρευνας.

## A. Βασικές αρχές

### 1) Ενημέρωση των συμμετεχόντων

Απαραίτητη προϋπόθεση για τη συμμετοχή σε έρευνα είναι η παροχή επαρκών πληροφοριών στους συμμετέχοντες, ώστε να αποφασίσουν αν επιθυμούν τη συμμετοχή τους.

Κατ' ελάχιστον, πρέπει να είναι γνωστά στους συμμετέχοντες και τη Διεύθυνση του ΠΠΣ:

- Το **όνομα** και η ιδιότητα του ερευνητή, καθώς και όσων ενδεχομένως εποπτεύουν την έρευνα.
- Οι **σκοποί της έρευνας**. Καλό είναι να οι σκοποί να περιγράφονται συνοπτικά, αλλά με ακρίβεια (π.χ. «στα πλαίσια έρευνας που εξετάζει τις στάσεις των μαθητών απέναντι στο σχολικό εκφοβισμό» και όχι «...στα πλαίσια έρευνας για την πτυχιακή μου εργασία»)
- Οι **ενέργειες** που αναμένονται από τους συμμετέχοντες (π.χ. συμπλήρωση ερωτηματολογίου, συμμετοχή σε συνεντεύξεις), και η αναμενόμενη **διάρκειά** τους.
- Ο **τρόπος επεξεργασίας** των δεδομένων.

Σε περίπτωση που οι συμμετέχοντες είναι ανήλικοι μαθητές, η ενημέρωσή τους μπορεί να γίνεται είτε γραπτά είτε προφορικά, κατά την κρίση του ερευνητή, αλλά πάντα σε γλώσσα

και με όρους κατάλληλους για το γνωσιακό και γλωσσικό τους επίπεδο. Ακόμη, πρέπει να λαμβάνεται μέριμνα για την έγκαιρη ενημέρωση των γονέων και κηδεμόνων (π.χ. με ενημερωτικό σημείωμα)

Σε καμία περίπτωση δεν επιτρέπεται η χρήση μεθόδων που στηρίζονται στην **παραπλάνηση**, ή την **απόκρυψη** ουσιαστικών πληροφοριών από τους συμμετέχοντες. Επίσης, δεν επιτρέπεται η επαναχρησιμοποίηση σε άλλη έρευνα δεδομένων που έχουν συγκεντρωθεί στα πλαίσια κάποιας μελέτης χωρίς άδεια από το ΠΠΣ.

## 2) Εθελοντική συμμετοχή

Για τη διεξαγωγή οποιασδήποτε έρευνας είναι επιβεβλημένη η ρητή συγκατάθεση των συμμετεχόντων, η οποία πρέπει να καταγράφεται στο ερευνητικό εργαλείο (π.χ. ερωτηματολόγιο) ή σε ειδικό έντυπο.

Επειδή μεταξύ ερευνητών και συμμετεχόντων (ειδικά ανηλίκων) υπάρχει ασυμμετρία εξουσίας, οι ερευνητές οφείλουν να υπενθυμίζουν ρητά στους συμμετέχοντες ότι:

- η συμμετοχή τους είναι εθελοντική, και
- ότι έχουν δικαίωμα να αποσύρουν τη συμμετοχή τους από την έρευνα **ανά πάσα στιγμή και χωρίς να χρειάζεται να αιτιολογήσουν** την απόφασή τους αυτή.

Απαγορεύεται ο επηρεασμός της κρίσης των συμμετεχόντων με την παροχή κινήτρων (π.χ. δώρα), ανοιχτών ή συγκεκαλυμμένων απειλών, επαίνων ή αξιολογικών κρίσεων.

## 3) Εμπιστευτικότητα

Κατά τη διεξαγωγή έρευνας λαμβάνονται από τους συμμετέχοντες **δημογραφικές πληροφορίες** (π.χ. έτος γέννησης, περιοχή κατοικίας, οικογενειακό εισόδημα, μορφωτικό επίπεδο γονέων). Οι πληροφορίες αυτές, ορισμένες από τις οποίες ενδέχεται να αποτελούν και ευαίσθητα προσωπικά δεδομένα, πρέπει να συλλέγονται με ιδιαίτερη προσοχή και μόνο στο μέτρο που δικαιολογείται από τους σκοπούς της έρευνας.

Οι ερευνητές πρέπει να λαμβάνουν ιδιαίτερη μέριμνα για την προστασία της εμπιστευτικής φύσης των πληροφοριών που συλλέγουν. Αυτό σημαίνει, ενδεικτικά, πως τα ερωτηματολόγια που ενδεχομένως χρησιμοποιούνται πρέπει να είναι ανώνυμα, ή πως οι στις σημειώσεις πρέπει να αποφεύγεται η χρήση ονομάτων. Πρέπει επίσης να λαμβάνονται μέτρα φυσικής προστασίας των δεδομένων (π.χ. να μην αφήνονται συμπληρωμένα ερωτηματολόγια σε χώρους χωρίς επιτήρηση).

Οι έρευνες που προβλέπουν **εικονοληψία** ή **μαγνητοφώνηση** κατ' αρχήν αποφεύγονται. Σε περίπτωση που η χρήση τέτοιων μεθόδων είναι επιβεβλημένη επιστημονικά, αυτή πρέπει να αιτιολογείται επαρκώς από τους εποπτεύοντες την έρευνα, και να λαμβάνονται όλα τα ενδεδειγμένα μέτρα για την προστασία της ταυτότητας των συμμετεχόντων. Ενδεικτικά αναφέρονται, η αποφυγή κοντινών πλάνων και η αλλοίωση των προσώπων των ανηλίκων μαθητών. Πρέπει να αναφέρεται επίσης ρητά πόσα και ποια άτομα θα έχουν πρόσβαση στα μη επεξεργασμένα δεδομένα, που και με ποιον τρόπο θα γίνεται η αποθήκευση των δεδομένων και για πόσο χρόνο θα διατηρηθούν αυτά.

Τα ερευνητικά δεδομένα που συλλέγονται κατά τη διεξαγωγή μελέτης στα ΠΠΣ είναι σε κάθε περίπτωση εμπιστευτικά. Αυτό σημαίνει πως **απαγορεύεται η ονομαστική αναφορά στο σχολείο** κατά τη δημοσίευση των ευρημάτων, εκτός αν υπάρχει ρητή έγγραφη άδεια του σχολείου. Επίσης, **απαγορεύεται η ονομαστική αναφορά σε συγκεκριμένους μαθητές ή εκπαιδευτικούς**, έστω και αν αυτή έχει τη μορφή του μικρού (βαπτιστικού) ονόματος, ή αρχικών, διότι ο σχετικά μικρός αριθμός των μαθητών καθιστά ευχερή την ταυτοποίηση, τουλάχιστον από μέλη της σχολικής κοινότητας.

Σε περίπτωση που είναι χρήσιμη η αναφορά σε μεμονωμένους συμμετέχοντες, αυτή πρέπει να γίνεται με τη μορφή **ψευδωνύμου** έτσι ώστε να μην είναι δυνατή η ταυτοποίηση του. Πρέπει επίσης να αποφεύγεται η παράθεση δημογραφικών πληροφοριών για μεμονωμένα άτομα (π.χ. έτος γέννησης ή έτη προϋπηρεσίας εκπαιδευτικού). Σε κάθε περίπτωση, απαραίτητη προϋπόθεση για την δημοσιοποίηση προσωπικής φύσης πληροφοριών είναι η ρητή συγκατάθεση των ατόμων στο οποίο γίνεται ονομαστική ή ψευδωνυμική αναφορά (ή του γονέα – κηδεμόνα σε περίπτωση ανηλίκων μαθητών).

#### 4) **Ανεπιθύμητες συνέπειες της μελέτης**

Για τη διεξαγωγή έρευνας κατά τις ώρες λειτουργίας του σχολείου πρέπει να σταθμίζεται προσεκτικά το προσδοκώμενο όφελος της μελέτης και της απώλειας χρόνου που θα μπορούσε να αξιοποιηθεί παιδαγωγικά με άλλους τρόπους. Για να αποφεύγεται η υπέρμετρη καταπόνηση των μαθητών, **κανείς μαθητής δε θα συμμετέχει σε περισσότερες από μια μελέτες το τρίμηνο, και δε θα εγκρίνονται μελέτες που απαιτούν περισσότερες από δύο ώρες εργασίας από κάθε συμμετέχοντα.**

Σε κάθε περίπτωση πρέπει να λαμβάνεται μέριμνα για την παιδαγωγικά ωφέλιμη απασχόληση όσων μαθητών δε συμμετέχουν στην έρευνα.

Ορισμένα ερωτήματα είναι δυνατό να προξενήσουν δυσάρεστα συναισθήματα σε κάποιους μαθητές ή να τους εκθέσουν σε αρνητική κριτική από τους συμμαθητές τους. Ενδεικτικά αναφέρονται ερωτήματα που αφορούν την αυτοεικόνα τους, πληροφορίες για την οικογενειακή τους κατάσταση ή ερωτήματα αναφερόμενα στο μορφωτικό και οικονομικό επίπεδο των γονέων τους. Τα ερωτήματα αυτά καλό είναι καταρχήν να αποφεύγονται, αλλά σε περίπτωση που είναι απαραίτητα για επιστημονικούς λόγους πρέπει:

- Να αιτιολογείται επαρκώς η χρήση τους
- Να λαμβάνεται ειδική μέριμνα για τη διασφάλιση της εμπιστευτικής φύσης των απαντήσεων
- Να είναι προετοιμασμένοι οι ερευνητές για την άμεση και αποτελεσματική αντιμετώπιση των ενδεχόμενων αρνητικών αντιδράσεων των μαθητών

#### 5) **Συμπεριφορά ερευνητών κατά τη διεξαγωγή της μελέτης**

Για τη διεξαγωγή της μελέτης από εξωτερικό ερευνητή, την κύρια ευθύνη έχει ο ερευνητής, ο οποίος οφείλει να προσκομίσει στο σχολείο όλο το απαιτούμενο υλικό (π.χ. ερωτηματολόγια, ενημερωτικά σημειώματα). Επίσης αναλαμβάνει ο ίδιος, με επίβλεψη από ειδικά επιφορτισμένο μέλος του διδακτικού προσωπικού, την ενημέρωση των συμμετεχόντων και τη συγκεντρώνση των ερευνητικών δεδομένων.

Καθ' όσο διάστημα οι εξωτερικοί ερευνητές βρίσκονται στο χώρο του σχολείου οφείλουν να συμπεριφέρονται κατά τρόπο κόσμιο και να μεριμνούν ώστε να μη διαταράσσεται η παιδαγωγική διαδικασία λόγω της παρουσίας τους. Σε πρακτικούς όρους, αυτό σημαίνει πως έχουν την ευθύνη για την τήρηση ενός κατάλληλου παιδαγωγικού κλίματος και την αποφυγή οχλήσεων κατά τη συλλογή των δεδομένων, ενώ πρέπει να αποφεύγουν την ανάπτυξη σχέσεων ιδιαίτερης αντιπαράθεσης ή συμπάθειας με τους μαθητές.

## B. Διαδικασία έγκρισης

Για τους σκοπούς έγκρισης έρευνας στα ΠΠΣ, οι μελέτες διακρίνονται σε αυτές που διεξάγονται από **εσωτερικούς ερευνητές** (εκπαιδευτικούς των ΠΠΣ) και αυτές που διεξάγονται από **εξωτερικούς ερευνητές** (π.χ. φοιτητές).

### 1) Εσωτερικοί ερευνητές

Για να εγκριθεί η διεξαγωγή μελέτης από εσωτερικό ερευνητή απαιτείται η υποβολή σύντομης ερευνητικής πρότασης στην οποία να αναφέρονται:

- Ο σκοπός της έρευνας
- Η εκτιμώμενη διάρκεια της
- Οι ερευνητικές μέθοδοι
- Εκτιμώμενα οφέλη και δυνατότητες διάδοσης των ευρημάτων

Η πρόταση κρίνεται από το Εποπτικό Επιστημονικό Συμβούλιο (ΕΠΕΣ), που συνεκτιμά την επιστημονική και παιδαγωγική αξία της έρευνας, την ερευνητική επάρκεια του υποβάλλοντος την πρόταση και κάθε άλλο πρόσφορο στοιχείο, ώστε να αποφασίσει αν αυτή:

- **Εγκρίνεται**
- **Αναπέμπεται για περαιτέρω επεξεργασία**
- **Απορρίπτεται**

Σε περίπτωση έγκρισης της μελέτης, η εποπτεία της ανατίθεται σε ένα μέλος της σχολικής κοινότητας με ανάλογα προσόντα, το οποίο καθίσταται υπεύθυνο για την υλοποίηση της πρότασης χωρίς ουσιαστικές από την πρόταση

### 2) Εξωτερικοί ερευνητές

Για την έγκριση μελέτης από εξωτερικό ερευνητή απαιτείται υποβολή φακέλου πρότασης που να περιλαμβάνει τα εξής στοιχεία:

- Σύντομη **παρουσίαση** της έρευνας, όπου να αναφέρονται τα στοιχεία που περιγράφονται στην παράγραφο ..., ο προτεινόμενος χρόνος διεξαγωγής της έρευνας και ο επιθυμητός αριθμός συμμετεχόντων.
- **Βιογραφικό σημείωμα** του ερευνητή. Σε περίπτωση που ο εξωτερικός ερευνητής είναι φοιτητής και η μελέτη αποτελεί μέρος του προγράμματος σπουδών του, το βιογραφικό σημείωμα αντικαθίσταται από **συστατική επιστολή** που υπογράφεται από τον έχοντα την επιστημονική εποπτεία της μελέτης. Στην επιστολή πρέπει να γίνεται μνεία στο ερευνητικό υπόβαθρο του εξωτερικού ερευνητή, ώστε να μπορεί

Οδηγίες διεξαγωγής έρευνας στα ΠΠΣ (ΠΡΟΣΧΕΔΙΟ)

αυτός να υποστηριχθεί κατάλληλα από το προσωπικό του ΠΠΣ, καθώς και να αιτιολογούνται ειδικά ενδεχόμενες αποκλίσεις από την παρούσα πολιτική.

- **Αντίγραφα των ερευνητικών εργαλείων** που προτείνεται να χρησιμοποιηθούν. Ως ερευνητικά εργαλεία χαρακτηρίζονται τα ερωτηματολόγια, οδηγοί συνέντευξης, πρωτόκολλα παρατήρησης κλπ. Τα αντίγραφα πρέπει να συνοδεύονται με την επισήμανση αν έχει γίνει πιλοτική εφαρμογή ή στατιστική στάθμιση, ώστε να διαπιστωθούν τα περιθώρια αλλαγών όπου αυτές κριθούν σκόπιμες.
- Σε περίπτωση που στη μελέτη συμμετέχουν ανήλικοι μαθητές, **προσχέδιο ενημερωτικού σημειώματος** για τους γονείς και κηδεμόνες τους.

Τα στοιχεία αυτά συνεκτιμώνται από το ΕΠΕΣ, το οποίο αποφασίζει την **έγκριση** ή **απόρριψη** της έρευνας, και αναθέτει σε ένα από τα μέλη του διδακτικού προσωπικού την υποστήριξη του εξωτερικού ερευνητή, και την ευθύνη για την ομαλή και χωρίς παρεκκλίσεις διεξαγωγή της μελέτης.

Σε περίπτωση συνεργασίας εκπαιδευτικού του σχολείου με εξωτερικό ερευνητή, ακολουθείται η διαδικασία που προβλέπεται για τους εξωτερικούς ερευνητές.

ΠΡΟΣΧΕΔΙΟ